

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนกะเลิงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นการศึกษาเฉพาะชุมชนชาวกะเลิงหมู่บ้านบัว ตำบลกุดบาก จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งซึ่งอพยพมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย วัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน 2) เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตของชุมชนชาวกะเลิงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 3) เพื่อศึกษาถึงความเชื่อที่ผ่านพิธีกรรมของชุมชนชาวกะเลิงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

วิธีการศึกษารั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยที่เน้นการเก็บรวบรวมเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและกลุ่มประชาชนทั่วไปที่เป็นหัวหน้าหรือเป็นตัวแทนของครัวเรือน โดยใช้แนวทางในการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล และใช้เทคนิคการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม พร้อมกับตรวจสอบและวิเคราะห์ตีความข้อมูลในทุก ๆ เรื่องจนได้ข้อสรุปที่เป็นภาพรวมของชุมชน แล้วจึงนำมาเขียนรายงานโดยวิธีพรรณนา ซึ่งสามารถสรุปผลของการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

5.1 บทสรุป

5.1.1 สภาพทั่วไป

ชาวกะเลิงหมู่บ้านบัว ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร อพยพมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากเกิดศึกจีนฮ่อเมื่อปี พ.ศ. 2426 เข้ามาฝั่งไทย และกระจ่ายกันอยู่บริเวณจังหวัดสกลนคร บริเวณที่อพยพมาอยู่กันหนาแน่นคือ เขตอำเภอกุดบาก (ผู้นำของชาติพันธุ์กะเลิงที่อพยพมาตั้งบ้านบัวคือ พ่อวงศ์ ศรีแก้วและพ่อราชเสนา) เดิมมาก่อนอพยพมาอยู่บ้านบัวนั้นบรรพบุรุษชุมชนชาวกะเลิงตั้งอยู่บ้านโนนเหล้า ต่อมาเกิดโรคระบาด คือ โรคอุจจาระร่วง และโรคหน้า ผู้คนเสียชีวิตจำนวนมากจึงอพยพหนีโรคภัยมาอยู่ที่บ้านบัวปัจจุบัน

หมู่บ้านบัว เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ปัจจุบันแบ่งเป็น 2 หมู่ คือ หมู่ 5 และหมู่ 6 มีประชากรทั้งสิ้น 2,759 คน มีจำนวนครัวเรือน 549 หลังคาเรือน เป็นกะเลิงดั้งเดิม 90% เป็นไทยลาว (หมายถึงทั้งพ่อ-แม่เป็นชาวลาว) 10% หมู่บ้านบัวอยู่ห่างจากอำเภอกุดบาก 6 กิโลเมตร เส้น

ทางคมนาคมใช้ถนน รพช. สภาพนิเวศรอบหมู่บ้านเป็นป่าไม้เบญจพรรณและป่าดงดิบ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ค่อนข้างโต ป่าช้า ป่าดงดิบสงฆ์ เป็นต้น แหล่งน้ำธรรมชาติ มี 3 แห่ง ซึ่งมีน้ำตลอดปี ได้แก่ ลำห้วยทราย ลำห้วยเลา และลำห้วยน้ำท่วม

ชุมชนชาวกะเลิงบ้านบัว ประกอบอาชีพหลักทำนา ทำไร่ผ้าย มีสภากลาง ปอ อาชีพรองคือ การขายประโยชน์จากป่า คือ การขายไม้ ใช้ที่ดินในเขตป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ การหาของป่า สภาพสังคมที่เป็นระบบเครือญาติ ซึ่งมีตระกูลใหญ่ ๆ เพียง 5-6 ตระกูล และชุมชนชาวกะเลิงนิยมแต่งงานกันเองภายในหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นคนรักถิ่นฐาน และคิดว่ากะเลิงด้วยกันเองจะเข้าใจกันมากกว่าคนเผ่าพันธุ์อื่น ๆ ชาวกะเลิงนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรม นอกจากนั้นชาวกะเลิงยังนับถือผี โดยมีเจ้าเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับผี และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม จะมีพิธีเลี้ยงผีประจำปี และพิธีกรรมการเลี้ยงผีเหยาทุก ๆ 3 ปี บุญประเพณีในรอบ 1 ปีถือปฏิบัติเหมือนกับชาวไทยอีสานทั่วไป แตกต่างกันในมีบุญบั้งไฟ และมีพิธีเลี้ยงผีป่าผีภูเขามันแทน

นอกจากมีวัดเป็นสถานศาสนาแล้ว ยังมีโรงเรียนเป็นสถาบันทางการศึกษา มีโรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง ครูมีความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังมีการศึกษานอกระบบของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอีกด้วย สถาบันสาธารณสุขรักษาแผนปัจจุบันและแผนโบราณ สถาบันการปกครองนับถือผู้อาวุโส มีผู้เฒ่าเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้นำที่เป็นทางการคนปัจจุบัน ได้แก่ นายทองมนต์ พรหมสาขา ณ สกลนคร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 และนายอู๋ กุวงศ์แก้ว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 มีกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มสหกรณ์ร้านค้า กลุ่มพันธุ์ไม้พื้นเมือง กลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรและศูนย์อินแปง

5.1.2 วิถีชีวิตของชุมชนชาวกะเลิงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

วิถีชีวิตของชาวกะเลิงที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ การตั้งถิ่นฐาน โดยชุมชนชาวกะเลิงจะเลือกพื้นที่ที่มีลักษณะที่ราบเชิงเขา การประกอบอาชีพ เช่น การปลูกข้าวไร่ การปลูกพืชไร่ การเลี้ยงสัตว์บนภูเขา การล่าสัตว์ และการทำวนเกษตร ซึ่งจะมุ่งเน้นการขายประโยชน์จากสภาพทรัพยากรป่าไม้ให้มากที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับทรัพยากรป่าไม้ซึ่งวิถีชีวิตดังกล่าวส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม พฤติกรรมที่กะเลิงแสดงออกและปฏิบัติสืบต่อกันมา เกิดจากการเรียนรู้ผ่านกระบวนการอบรมสั่งสอน การรับคำและการได้รับประสบการณ์จากการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ทำให้อุณหภูมิของกะเลิงมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืน เช่น ในเรื่องของ การประกอบอาชีพ การหาของป่า การล่าสัตว์ ทำให้อุณหภูมิ

เป็น รู้ว่าจะใช้มันชนิดนี้เพื่อ การนำไปประกอบอาหาร หรือนำไปทำยา นอกจากนั้นชาวกะเลิง
ทุกคนตั้งแต่ระดับครัวเรือนจนถึงระดับชุมชน ส่วนใหญ่จะถือปฏิบัติเหมือนกัน เหตุผลก็คือ การเชื่อ
ฟังและการเคารพผู้อาวุโส ดังนั้นการปฏิบัติ การสั่งสอน อบรม แนวคิด พฤติกรรมการแสดงออก
จึงยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากเท่าที่ควรจะเป็น ทั้ง ๆ ที่การตั้งหมู่บ้านยาวนานมากกว่า 200 กว่าปี
การพัฒนาแบบเมือง และความเจริญแบบสมัยใหม่ การสื่อสาร การคมนาคม เข้าไปสู่หมู่บ้าน
อย่างทั่วถึง ย่อมแสดงให้เห็นว่าชุมชนชาวกะเลิงมีเอกลักษณ์ที่เป็นตัวของตัวเอง ลักษณะนิสัย
การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย มีอิทธิพลกับชาวกะเลิงมากกว่าอิทธิพลจากภายนอก

5.1.3 ความเชื่อที่ผ่านพิธีกรรมของชุมชนชาวกะเลิงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้

ความเชื่อที่ผ่านพิธีกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ มี 2 พิธีกรรม คือ พิธี
กรรมการเลี้ยงผีปู่ตา และพิธีกรรมการเลี้ยงผีป่าผีภูและการขอฝนจากเจ้าพระยาผี ผลการศึกษา
พบว่า ชาวกะเลิงมีความเชื่อถือ ศรัทธาคือสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างลึกซึ้งและปฏิบัติสืบต่อกันมา
สิ่งที่ทำให้ปฏิบัติต่อเนื่องยาวนานจนเป็นแบบอย่างกับคนรุ่นหลังคือ กระบวนการอบรมสั่งสอนทางสังคม
ศักยภาพของชุมชน และภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริงของชุมชนชาวกะเลิง
ที่กล่าวเช่นนี้เนื่องจากความเชื่อถือ ศรัทธาของชุมชนชาวกะเลิงยังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ ทำ
ให้หลังศรัทธาแน่นแฟ้นและส่งผลให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นยิ่งศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าชุมชนชาว
กะเลิงให้คุณค่ากับความเชื่อเรื่องผี เรื่องบาป บุญ คุณโทษมาก การถือปฏิบัติจากระดับครอบครัว
ถึงระดับชุมชน ทำให้นักพรหมของความเชื่อเป็นแบบแผนจะ เห็นได้จากการที่ชาวบ้านทุกครัวเรือน
จะไปเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา อาจไปทั้งพ่อแม่และแม่บ้านหรือไปคนเดียวคนเดียว หรือพ่อแม่จัด
ข้าวของที่จะไปร่วมพิธีให้ลูกหลานไป พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นจุดศูนย์รวมทางจิตใจ ให้ทุกคนใน
หมู่บ้านมารวมกันได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันถึงการทำมาหากิน ความเป็นอยู่ ทุกข์-สุข รวมทั้งเรื่อง
สนุกสนานเฮฮาอีกด้วย

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนชาวกะเลิงได้สะท้อนให้เห็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
เป็นเป็นรูปธรรม ในเรื่องของการประกอบอาชีพซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยผ่านกระบวนการอบรม
สั่งสอน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน การเชื่อฟังระบอบผู้อาวุโส ทำให้มีการปฏิบัติตามความเชื่อ
และพิธีกรรม

5.2 ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา ผู้วิจัยเชื่อว่าจะสามารถนำไปใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเฉพาะคล้าย ๆ กับกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง จากการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ถ้าคนภายนอกเห็นคุณค่า ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน และยกย่องให้เกียรติว่าวัฒนธรรมชุมชนของพวกเขาไม่ได้ด้อยไปกว่าวัฒนธรรมของกลุ่มอื่น ๆ เลย ดังนั้นการชี้ให้เห็นว่าพวกเขามีของดีอะไรบ้าง จะทำให้พวกเขาเกิดความเชื่อมั่นที่จะอนุรักษ์ รักษา ลังคื ๆ นั้นไว้ต่อไป ถ้ากลุ่มชาติพันธุ์เล็ก ๆ เช่นนี้มีหลายกลุ่มก็ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมเช่นเดียวกัน เช่น เราพูดกันว่าชาวเขาทำลายป่าไม้เผาแล้วกางทำไร่เลื่อนลอย แต่หากงานวิจัยของ อุไรวรรณ ตันกิมยง (ม.ป.ป.) ศึกษาวัฒนธรรมของชาวกระเหรี่ยงก็พบว่าหลักการ "เอาประโยชน์ของสุ่ สูบะของเฮา" เป็นหลักการที่แต่ละคนจะไม่ล่วงล้ำสิทธิของผู้อื่น แต่ละชุมชนจะไม่รุกล้ำสิทธิของชุมชนอื่น เป็นวัฒนธรรมทางความคิดและแนวทางปฏิบัติของชาวบ้าน การมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมชุมชนที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้ในลักษณะนี้จะก่อให้เกิดการรู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้ การรักษา และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวมของประเทศ ของโลก ระบบนิเวศก็ไม่ถูกทำลายไป วงจรชีวิตของพืช ของสัตว์ ก็จะเป็นไปโดยธรรมชาติ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) ในเชิงนโยบาย

(1) รัฐบาลควรให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับวัฒนธรรมชุมชนของชนกลุ่มน้อยและชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้พวกเขามีความมั่นใจในศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง เมื่อนั้นการพัฒนาเพื่อที่เขาพึ่งตนเองได้และไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นก็จะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

(2) การรณรงค์เรื่องวัฒนธรรมอันเป็นการแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ควรอยู่ในนโยบายในทุกแผนงาน ไม่ควรรณรงค์เฉพาะปีใดปีหนึ่ง ควรให้อยู่ในระบบของการศึกษา เพราะการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก ๆ จนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่จะทำให้เกิดเป็นจิตสำนึกในการรักษาสถานบ้านเกิด ไม่ถูกชนบทธรรมเนียมประเพณีของตนเองว่าด้อยด้อยกว่าวัฒนธรรมอื่น ๆ

2) ในเชิงปฏิบัติงานของนักพัฒนา

(1) วิธีชีวิตที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ส่วนหนึ่งเป็นผลจากภูมิปัญญาของชุมชนชาวกะเลิง ประกอบกับลักษณะความเป็นชาติพันธุ์ เช่น ขอบอยู่บนภูเขา ป่า เชื่อว่ามีผีรักษาป่าเขา การพึ่งพิงใช้ป่า ใช้น้ำให้เกิดประโยชน์จริง ๆ ดังนั้น หากนักพัฒนาชุมชนใดโดยเฉพาะชุมชนชาติ

พันธุ์ก็ควรจะ ได้พิจารณาว่าวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนนั้นเป็นอย่างไร หากเข้าใจก็สามารถจะ
ดำเนินการพัฒนาได้สอดคล้องกับวิถีชีวิต

(2) จากผลการศึกษา พบว่า กระบวนการอบรมสั่งสอนทั้งในระดับครัวเรือนที่
ผ่านโครงสร้างครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยายและชุมชนที่ผ่านโครงสร้างอำนาจของผู้อาวุโส ทำ
ให้การปฏิบัติตามจารีตประเพณี โดยเฉพาะการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมในเรื่องการ
อนุรักษ์ยังคงมีอยู่ ดังนั้นหากในอนาคตมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นไปอย่างไม่เหมาะสมก็
อาจจะผลักดันกฎเกณฑ์ผ่านระบบผู้อาวุโสให้มีการปฏิบัติต่อไปได้ อนึ่งนักพัฒนาควรจะ ได้พิจารณา
ถึงบทบาทของระบบอาวุโสในชุมชน

5.2.2 ข้อเสนอแนะ สำหรับการวิจัยต่อไป

1) ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการสอบถามความคิดเห็น ทศนคติในเชิงปริมาณให้มากกว่านี้ ทั้ง
นี้เพื่อนำปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้นำมาศึกษาเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากอดีตถึงปัจจุบัน เชื่อว่าคงจะเห็นได้
ชัดเจนขึ้นว่าแนวคิดเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใดในการทดสอบเชิงสถิติ

2) การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ควรละทิ้งประเด็นในเรื่องวัฒนธรรมชุมชน เพราะผู้วิจัย
เห็นว่าวัฒนธรรมเป็นหัวใจของชุมชน เป็นแก่น เพราะมันสะท้อนให้เห็นภาพของวิถีชีวิต ระบบค
ค่าความเชื่อของคนในชุมชนเอาไว้

3) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงกับกลุ่มไทยลาว หรือกับกลุ่ม
ชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ชาวโซ่ ภูไท ฯลฯ เพื่อชี้ให้เห็นวัฒนธรรมชุมชนของแต่ละกลุ่มได้ชัดเจนขึ้น